

gatok senkit, hogy az én szemüvegemen nézzen. Mint más dicsőséget sem, úgy az oktatás dicsőségét sem ambitionálok, sőt tán leginkább ezt nem, mert igen sajnos öntudattal érzem, hogy mondhatlanul keveset tudok.

Hát most ismeri Ön, hogy minő kütfőből vannak azon eszmék merítve, melyek az eszmelánczolat impulsusa alatt Deák Ferencz halála alkalmából írott levelemben ama kifejezésre jutottak, melyek felett Ön s (a mint írja) ér-

deklődő társai a Büchnerek sat. tekin-télyének hódolva, megütköztek, vagy tán épen meg is botránkoztak.

Tanítani nem akartam, csak válaszolni a felvetett kérdésre. *Functus sum vice cotis exsors ipse secandi.*

Gondolkozzanak. És legyen Önöknek tudományuk szerint.

Van szerencsém Önt üdvözölni.

KOSSUTH LAJOS.

(Megjelent a »Természet« 1878. évf. 211. l.)

VI.

Kossuth Lajos két levele Dr. Szontagh Miklóshoz.

28. Via Bertholet.
Turin szept. 23. 1872.

Tisztelt tr. úr!

Igen nagyon kellemes meglepetésben részesített ön becses küldeményével. Elmerengok a hazai virány kedves képviselőinek szemléltetése felett, melyek, a mint képzelheti ön — a száműzöttek oly igen igen sokat suttoznak.

Fogadja ön szintoly nagybecsült, mint váratlan figyelméért legszivesebb köszönetemet.

A növénypéldányokhoz mellékelt nyomtatványok nagyban növelték az első által felkeltett érdekeltséget. E nyomtatványok egyikét a »Természet«-ből már ismertem, de a »Kárpáti képeket« nem; s hogy mennyire érdekelték ezek, meg fogja ítélni abból, hogy szokott lefokvési időn közeledtével vévén történetesen a nyomtatványt kezembe, csakis oly célból, hogy egyelőre tartalmával megismerkedjem, le sem tettem, míg végig nem olvastam, s éjfél után másfél órával kerültem ágyamba.

Mosolyogva olvastam önnek és társának találékony modus procedendi-jét, amott a Kriván egyik sziklafalánál, mert hát én is ösmerem azokat a mysticus syrén hangokat, melyekkel az Alpések

virányremetéi csalogatják az embert tovább és tovább, főlebb és főlebb, a nélkül, hogy észrevenné az akadályokat, melyekkel az Ossát Pelionra halmozott földkéreg kőmivesek megáljt kiáltanak az andagló vándor elé. Hiszen — képzelje ön — rajtam is megtörtént még az idén is, hogy azok a syrén hangok addig csalogatták 70 éves lábaimat, míg közel azon magasságban találtam magamat, ahol a Mont. Blanc első tudományos megmászója, Saussure ütötte fel 15 napra borzalmas kunyhóját, hogy ellesse a magasság titkait, mert hát feltettem magamban, hogy addig megyek, míg én is találok egy *Androsace bryoides* (*Aretia helvetica* Lin.), mint Saussure talált.

Nálam — persze — ebben a megátalkodottságban semmi érdem sincs — mert az első ösztön, mely engem a természettudományok temploma felé nógatott, mi tírés tagadás benne, csakis önzés volt. Nagyon sok szenvedés ért ez életben. Vigasztalásra vala szükségem. Megemlékeztem Chateaubriand mondasára: »boldogok a kik szeretik a természetet, azt megtalálják s csakis őt találják meg a szerencsétlenség napjaiban«. Hát én is ráadtam életfáradt öreg

fejemet, hogy megtaláljam a vigasztalót. És beszóltam hozzá a csillag-világok végtelenségébe, beszóltam hozzá a sziklarétegek, jegeczek, kövületek műhelyébe; de azt meg kell vallanom, hogy, ha nemleges vigasztalást nyújtottak is úgy a nebulák oda fenn, mint a homokszem ide lenn, mert azt az egy percnyi féregatómot, mit embernek neveznek, nevésségesen parányi arányokra szállítják le az önbecsérzetben, minden örömeivel s fájdalommal egyetemben; s ha jól esett is lelkemnek megismerni s imádni tanulni Istent a természetben, melynek bámulatos törvényeiből a végtelen bölcsesség mind untalan felénk kiállt: de örömet, positiv s örökön megújuló örömet a természettudomány egyik ága sem nyújtott annyit, mint a Botanica.

Ön becses adalékkal szaporította ez élvezetemet — annál becsesebbel, mert hazai; köszönet érte. Az igazság azt hozná magával, hogy viszonozzam szívesességét. Hanem rögtön nem tehetem. Mert igaz ugyan, hogy valamint az ön küldeményében van sok oly növény, mely az alpesi, apennini s piemonti virányra szorított gyűjteménykémben elő nem fordult, úgy nekem is lehetnek oly példányaim, melyekkel viszont talán ön nem bír; annyi legalább bizonyos, hogy sok oly példányom van, melyek Hazslinszky kézikönyvében elé nem fordulnak. Ilyenek például az *Achillea ageratum*, *tomentosa*, *nana*, *Alchemilla pentaphylla*, *Androsace carnea*, *bryoides*, *Allium boreale*, *Artemisia vallesiaca*, *Blismus compressus*, *Chenopodium augustanum*, *Lycopodium helveticum*, *Myosotis nana* (*Eritrichium nanum* Schrad.) *Neottia latifolia*, *Pedicularis incarnata* és *tuberosa*, *Pittosporum exiocarpum*, *Ophris antropophora* s a természet ama csodálatos szeszélye az *Ophris speculum*, s az Orchisek főbb faja, például a *galeata*, aztán a *Saururus*

cernuus, a *Campanula cenisia*, a *Saxifraga hirsuta* és *sarmentosa*, a *Semprevivum arachnoideum*, s még egy pár száz más; hanem a baj az, hogy a mint mondtam, én csak saját magam lelki vigasztalására, nem pedig ex professo szörpölgetvén a természettudomány billikomából, amit gyűjtöttem, fel is ragasztottuk Iház barátom segítségével; s a kettős példányokra inkább boszankodtam, s azért többnyire el is szórtam, mintsem hogy megtartottam volna. De ha még élek egy tavaszt s nyarat, majd másként teszek, s ha olyasmi jut szemem elé, a miről azt gondolhatom, hogy önnök talán még nincs, felszedem, összegyűjtöm, miszerint szíves figyelmét viszonozhassam.

Addig is köszönetem megújítása s nagyrabecsülésem kijelentése mellett van szerencsém önt barátságos indulattal üdvözölni

KOSSUTH s. k.

(Megjelent a Természet 1873. évf. 29. l.)

28 Via Bertholet.

Turin Jan. 18. 1873.

Tisztelt Tudor úr!

Második nagyon becses ajándékát a Dec. 8-ai növényküldeményét szintoly örömmel mint a minő meglepetéssel vettem. Fogadja érte igen igen szíves köszönetemet.

Hogy miért késtem ily soká a vétel elismerésével s köszönetem kifejezésével, annak oka őszintén s egyszerűen az: hogy Ön engem érdemetlent annyira elhalmozott szívességével s nekem ismételt küldeményével annyi gyönyört okozott, miszerint régi (ha úgy tetszik) gyönégimhez tartozván a vett szívességet viszonzást parancsoló tartozásnak tekinteni, éreztem, hogy nem illenek e tartozás lerovásával a jövő virány idejéig várnom, (melynek megérését biz én különben is elmulasztottam az életbiztosító intézet által assecuráltatni) hanem hogy kötelességem, köszönetem kijelentését

amúgy »a conto« és »in spe meliorum« egy kis ellenküldeménykével kísérni, már a mennyi az ily tartozásra eleve nem számított kontár dilettans doublet-táiból kitelik.

Hát én bizon markába nyomtam egy barátomnak* Hazslinszkyt, kezébe adtam a szekrény kulcsát, melyben félre tett duplicatumaim hevernek s megbiztam, keresse ki, nem az exoticus növényeket, hanem a piemonti Flórának azon képviselőit, melyeknek neve Hazslinszky névjegyzékében elő nem fordul.

Az én jó barátom nem kevésbbé kontár mester ember mint jó magam, neki hát e megbízás teljesítése biz egy kis időbe került. S végre is az eredmény nagyon silányan ütött ki. Mindössze 54 példányt talált. Mind piemonti növény, legtöbbször alpesi, mind olyan, mely Hazslinszky névjegyzékében elő nem fordul, bár nem állok jól, hogy ha Steudel nomenclatorát darabról darabra megkérdeznék irántuk, egyet-mást közülök más név alatt olyannak nem találánánk, mely hazánkban is otthon van. Sőt egy kettőről (minő például a nizzai olajkertekből került Anemone Coronaria és A. stellaris) tudom is, hogy olyan, bár H. nem említi. Hanem bármi silányan ütött legyen is ki e mezegetés, van a kis számban néhány szoroson piemonti növény, mint például az Arabis pedemontana, mely ekkor csak a Monte-Vison, a Saxifraga florulenta (Moretti), mely csak a Vinadio és Valdieri közti tenger melléki havasok egyikén találtott, s ott is oly nyaktörő szikla-falakat választott ki magának ősi lakul, hogy kötélen kell a zerge vadász fiút a szikla csúcsairól hozzá lebecsátani.

Hanem én ezt az 54 példányt, melyet barátom kiböngészett, oly alakban szándékozem elküldeni, a minővel saját

* Ihász Dánielnek.

gyűjteménykém példányai el vannak látva: azaz kellőleg felragasztva és saját kezemmel írott meghatározással és alkalmi jegyzetekkel ellátva. A felragasztás már megvan. Az irásnak is mintegy fele; tovább még nem mehettem. Annyi meteor cikkzák s annyi légy, pók és koromgolyó kóvályog szemeim előtt (az orvosok tán Amaurosisnek hívják), hogy gyertyavilágnál nem irhatok.

Tegnaptól óta azonban kissé jobban látok. Úgy látszik, segít valamit az Agaricus muscarius, meg az ammonium carbonicum; reméllem, mihamar elkészülhetek e kis küldeménykével, s a jövő hétnek folytán utnak fogom indíthatni.

Köszönetemet ismételve, van szerencsém tisztelt Tudor urat nagyrabecsülésem kijelentése mellett barátilag üdvözölni.

KOSSUTH, m. p.

A herbáriumhoz mellékeltem jegyzetek a következők:

1. *Viratos Kőtör. Saxifraga florulenta.*

Moretti + Val Scura.

Alp. maritim. inter Vinadio et Valdieri mense Julio.

Ritka növény. A Nomenclatorok még az ismeretlenség jelével (+) jelölik. A tenger melléki havasokon kívül még senki sem találta. Ott is hozzáférhetlen függőleges szikla-falakon lakik, mintha mondaná: »Ember! ez az én kizárólagos birodalmam; itt ment vagyok kandiágodtól«. De hiában mondja, mint hiában mondja a Havasok nemtője a zerge vadásznak: »Lass' in Frieden meine Heerde«. A tudvány, mely módot talált szétfosztani a napsugárt, benézni a Hold gyomrába 7 kilométernyi mélységig, meganalysálni a nap és csillagok alkotó elemeit, myriád napokká decomponálni a Nebulák csillámködét s kikutatni a föld gyomrában a szerves élet chronológiáját az Eozoon Canadensé-ig, — a sziklafalon is lemász — egy kötélen.

Hanem megboszulja magát a Viratos Kötör azáltal, hogy nem engedi alakját megtartani a Herbariumban. Az a kiálló fordított kúp nem gyöker, hanem a virat bokréta, mely a tányéralakú növény közepéből kitornyosodik »vultum ad sydera tollens«. Minő különösen gondoskodott a természet, hogy czéljai ki ne játszassanak. Ezt a növényt hozzáférhetlen sziklafalakra ültette; s adott neki alakot, mely daczol a fenntartás mesterségével. Azt akarta, hogy a Cactus grandiflora leirhatlan szépségű virága (mely olyan, mint a szépség megtestesült lehellete a mocsoktalan ártatlanság mezében) csak egy éjen át gyönyörködtesse a szemlélőt s adott neki oly alakot, hogy lehetetlen fenntartani. Mit mindent nem kísérlettem meg vele! nem sikerült!!

No de majd megörökíti egynek alakját a jövő nyáron (ha még megélem) fiam művészi ecsetje. Ez nem derogál a természet szándokainak.

2. Olasz kontyvirág. *Arum italicum*.

Az Araceák (kontyvirágfélék) nedve nagyon csipős, sokszor causticus, sőt némely fajoknál veszélyes mérég. Ilyen a Dieffenbachia Seguina — mit az angolok néma nádnak (Dumb Cane) hívnak. Hooker említi, hogy ebbe egy kertész vigyázatlanságból beleharapott, csak beleharapott, s nyelve rögtön annyira megdagadt, hogy nem volt képes azt szájában megfordítani, s több napon át — miközben beszélni sem volt képes, irtózatos kínokat szenvedett. — A Colocasia esculenta levelét is elég a szájba fogni, hogy erős égetést és nyálfolyást okozzon.

Az *Arum* nem éppen ily mérges, de nagyon csipős ez is. Magamon tapasztaltam. Egy példány Olasz Kontyvirág vastagabb szárait herbariumom számára kihántva, kezem tőle megnedvedett; rögtön erős égetést éreztem s bár siet-

tem megmosdani, tenyerem s újjaim napokig dagadtak voltak, s nagyon viskedtek. Az *Arum Dracunculus* még gonoszabb. Ennek virágzás közben pusztá gőzölgése is szédülést, fejfájást és hányást okoz.

Ugy látszik azonban, hogy e csipőség illékony, mert nemcsak áztatás hanem szárítás által is több Araceafaj ehetővé válik s igen táplálékony. Így az *Arum maculatum* Portland szigetén nemcsak rendes eledelül szolgál, hanem száraz porával terjedt kereskedés is üzetik, különösen Angliába, hol az »Portland Sago« név alatt kelendő árú (a »Sago« különben pálmák és Cycadeák terméke, legjobb az, melyet a *Sagus laevis* és *genuina* ad). — Az *Arum indicum* s különösen az *Arum campulatum* (vagy *Amorphophallus*), szintűgy eledelül szolgál s nagyban természetik Indiában, hol az utóbbit Telinga burgonyának hívják; s ép oly egészséges és tápláló eledel gyanánt becsülik, mint a minő a mi burgonyánk.

Csipősségüknél fogva a Kontyvirágok természetesen igen drasticus hasajtót adnak; de nem tanácsos hozzájuk folyamodni, mert veszélyes gyulladást okozhatnak.

Hanem De Candolle mint tényt állítja, hogy oly tejjel, melybe az *Arum triphyllum* csipős gyökerei bele főzettek, a tüdővést (sorvadást) meg lehet gyógyítani. Nagy áldás volna, — megérdemelné a kísérletet.

Az *Arum italicum*, mint szinte a *cordifolium* és *maculatum* is, egy oly tüneményt nyújt, mely hasonló mértékben semmi más növénynél elé nem fordul.

E tünemény abban áll, hogy »Spadix«-a (mit szerintem a Magyar Fűvészek nem helyesen neveztek el torzsának) az egész virágzati idő alatt oly rendkívüli hőt fejt ki, hogy az minden hőmérő nélkül pusztá tapintattal is érez-

hető. E hő maximuma a dél-európai éghajlat alatt 10° a környező lég hőmérséke felett, hanem az intertropicalis égajban 25 sőt 30 fokkal is felül áll a léghőmérséken. És az egész virágzás lefolyása alatt, tehát míg a nemzési processus tart, ez a hőkifejlés minden nap oly periodicitással s oly fokozatossággal folyik le, mely igen sokat hasonlít a váltóláz rohamaihoz. Minden nap kissé későbbben áll be a roham, aztán fokozatosan növekszik a hőség a maximum fokig, melyet elérve, fokozatosan kevesedik le a kiindulási fokig, hogy a következő nap újra megfussa rohamcyclusát.

E tünemény nézetem szerint azon természeti törvényben leli magyarázatát, hogy minden vegytani combinatio hőkifejléssel jár, szintúgy a szerves, mint az anorganicus világban. A növények lélegzése ép úgy mint az állatoké s általában a növény élet minden szerves functiója ép úgy mint az állati testi folytonos vegytani combinatiók előidézésére van irányozva, tehát hőnek kell fejlődni. Észlelhető ez érzékeny műszerek segítségével más növényeknél is; de ily mértékben, mint a Kontyvirágnál, semmi másnál elő nem fordul.

S miért történik ez éppen virágzás alatt? történik mindig, míg az élet tart, élet nem lehet hőkifejtés nélkül, hanem virágzás közben azért észrevehetőbb, mert a virágzási processus reproductió, mely végett az életnek, mint egy potencírozódnai, a vegytani combinatióknak élénkebben, elevenebben kell történni, mint egyébkor. Constatirozva is van számos észlelet által, hogy a növények színes részei a szirmok és virágportartók folytonosan rendkívüli sok élelyt emésztenek fel s igen sok szénsavat bocsátanak ki.

E tekintetben az Arum hőkifejtésénél még azon nevezetes tény is észlelhető, hogy a hőség legnagyobb a hím-

szervek, a portartók körül. S ez természetes, mert a hőkifejlés az élely-absorptióval van arányban. Az észlelet pedig azt mutatja, hogy a hímszervek saját teriméjüket 130-szor meghaladó élely mennyiséget absorbeálnak, míg az anyaszerv, a pistillum csak 10-szer annyit mint teriméje (A virág buzogánya, mely kétségtelenül nem más mint elvetélt hímszerv, a »générateur des étamines« elfajzása, — mit növény eunuchnak lehet tekinteni — a kettő között áll, 50-szer annyi élelyt emészt fel, mint teriméje). Honnan e különbség a hőfokban a hím és nőszervek között? Alkalmasint onnan, hogy a növényvilágban szint úgy mint az állati, a nemzésnél a hímnek activ, az anyának ellenben csak passív szerep jutott, mely nem jár annyi erőfeszítéssel mint amazé, tehát nem is fejthet ki — a thermodynamica törvényei szerint annyi meleget.

3. Havasi Czámoly. *Aquilegia Alpina*.

Mont Cenis.

Hazája: az Alpések és Szibéria. Magyarországon is kell lenni. Diószeghi s Barra említik is, de Hazslinszky nem.

Bámulatosan szép látvány az a Mont Cenis, midőn havasi rétjei virányban vannak. Egész falkákban pompáznak az Aquilegiák, Trolliusok, Gentiánák, Orchideák, Arnicák, Calendulák, Calthák, Corthusák, Campanulák, Viólák stb. festői szépségben.

4. Horgas Kajmacsor. *Pedicularis gyroflexa*. Prope Cesana.

Alpesi növény. A Kajmacsorok mind csípősek. A kecske mégis megeszi. De csakis a kecske. A Herbaristák azt mondják, hogy a Kajmacsorok szárítás közben megfeketednek. A küldött példány nem tette. A faj-e kivételes, vagy csak esetleges a színmegtartás? nem tudom.

5. *Náspolya Galagonya. Crataegus Chamaemespilus.* Mont Cenis.

Jussieu Rosaceáit az újabbak 4 külön Rendre osztották. A 71 Nem közül, mely e Rend főbb közös jellegében osztozik, 5-öt a Drupaceák, 16-ot a Pomaceák, 12-öt a Sanguisorbaceák s 38-at a Rosaceák közé soroztak. Nem gondolom, hogy ezekkel a szőrszálhasogató megkülönböztetésekkel nyerne a tudomány valamit. Sőt az ismeretek népszerűsítése szempontjából ezt ép úgy, mint a Synonimfaragás hiúságát valódi calamitásnak tartom. Nem hiszem, hogy legyen oly óriási emlékező tehetség a világon, mely az immár háromszázháromra szaporított Növényi Rendek megkülönböztető jelvényeit állandóan képes legyen annyira fejében tartani, hogy minden növényről, melyet kezébe vesz, egyszerre képes legyen megmondani, melyik Rendbe tartozik. Sokkal czélszerűbbnek tartanám, ha a tudósok a természet működését utánozva, nagy vonásokban az analogiát, a harmóniát keresnék, s erre állapítanák a Rendosztályozást; minthogy a szőrszálhasogató különbségekre állapítják, melyek helyesebben az Alrendek s Ivadékok számára lennének feltartandók. Amúgy járva el, egyszerűsíteniék, míg most complicálják a tudományt. A Rózsafélék Rendet illetőleg nem lehet tagadni, hogy ha a pistillum [= magzat (Hazsl.) = anya (Diószegi)] alakzatát s elhelyezését végig vizsgáljuk az Almán kezdve a Szamóczán, Bajnóczán, Cseresnyén, Bokálon keresztül a sok és szétszórt burku Rózsáig, csak azt kell képelnünk, hogy ezek a sokfélekép különböző részecskék egybeforrnak s egyszerre az Alma pistillumához vagyunk visszavezetve. Minek volt hát elhagyni Jussieut s 4 Rendet alkotni egyből. Nem igen lehet Jussieu következő szavainak alaposágát kétségbe

vonni: »A Rosaceák családját úgy kell tekinteni, mint egy társas családöt (association), melynek tagjait el kell választani, de nem lehet egymástól elidegeníteni. Tanulmányozása nagyon tanulságosan mutatja, miként változhatnak bizonyos jelvények egy ugyanazonos természeti csoportban, mutatja, hogy követvén e változatokat egyik végétől a másikig, keresztül számos közbensőkön, van egy kétségtelen kapocs, mely őket egyesíti, s ha aztán látjuk, hogy e változékonyság mellett van egy állandó jelvény, mely soha sem változik, ennek természetesen több érvényt fogunk tulajdonítani, mint amazoknak.«

6. *Gumós Kajmácsor. Pedicularis tuberosa. Alpes Bardonnèche.*

Csaknem olyan alkalmazkodó ezen növény Rend, mint az ember. Minden éghajlatot megbír. Mindenütt él. Az éjszaki s déli Polus felé, a meddig csak virágzó növény van, s az egyenlítő alatt. Egy faj Scrophulariaceae még a Melville szigeten is virágzik, pedig ez már túl fekszik a föld delejes polusán, mert ott már délnek kell hogy forduljon, a ki az Éjszaki fény csodás pompáját bámulja. aztán meg van több faj e Rendből a Terra del Fuegon, hol azt lehet mondani, hogy most van a Jégkorszak, mert a Jegesek (Glaciers) a tenger színéig érnek.

7. *Törpe Cziczkörő. (Törpe Dóránt.) Achillea nana. (Ptarmica nana.)*

In Summo cacumine Vallis Macra, Col delle Sagre. Mense Julio.

Az Achilleák ether olajat s keserű, mézgás, összehúzó anyagot tartalmaznak, kivált levézetökben. Több fajai hajdan nagy gyógyhírben állottak, kivált mint külső szerek. Sebforrasztónak hitték. — A Highlanderek (hegyi lakosság Skóciában) most is ilyennek hiszik s használják az Egérfarkú Cziczköröt (*A. millefolium*). A Francziák ellenben a Sárga

Cziczkórót (*A. Ageratum*) tartják ilyenek. — A kenyérbél Cziczkóró (*A. ptarmica*) gyökerének rágcsgálása bő nyálfolyást hoz elé; — s szárított pora tüszentőpornak használtatik. Ez azonban, azt hiszem, nem vegytani, hanem csak mechanikai hatály, melyet a levelet szegélyző apró fogacskák élessége hoz elé.

Ez itt (a Törpe Cziczkóró) mint szinte a »kormos« (*atrata*) és »pézsmá« (*moschata*) fajok is Helvetiában Theának használtatik, körülbelül ugyanazon esetekben, mint az orvosi Szikfű (*Matricaria Chamomilla*) és a Fejér üröm (*Artemisia Absinthium*).

8. *Molyhos Cziczkóró. Achillea tomentosa.*

In Agro Taurinensi versus Sturam
Mense Majo.

Lásd Achillea nana.

9. *Küllős Cziczkóró. Achillea herbarota Au.* (*Ptarmica herbarota* D. C. 4).

Alpes Vinadio Valdieri; mense Julio.

Hazája déli Gallia és Piemont.

10. *Kőtör. Saxifraga diapensoides.*

In alpibus ad Oulx sit. saxosis.

Csak a Piemonti és Svájci Alpeseken találhatik.

11. *Korona kökörcsin. Anemone Coronaria.*

In Olivetis prope Nizzam.

Hazája Dél-Európa és Kis-Ázsia. Hazslinszky Magyar h. Fűvész kézi könyvében elő nem fordul. Diószegi és Barra említik.

Tulajdonai körülbelül ugyanazok, mint a Csillagos kökörcsinéi.

12. *Havasi Iringó. Eryngium Alpinum.*

Col d' Argentière.

Az Iringó több faja nagy gyógyhírben áll. Nevezetesen az *Eryngium campestre* és *maritimum* gyökerét (melylyel candírozottan nagy vásár üzetik) Boerhaave minden diureticus szerek közt a leghatályosabbnak nyilatkoztatja. Ajánlatik havitisztulás felakadásában s bél-dugulásokban, különösen az epehólyagra s a májra hat. Hanem nagy kelendősé-

gét tán mégis leginkább annak köszönhetik az árusok, hogy határozottan aphrodisiacusnak tartatik. Az ily szerek e szintoly élvsóvár, mint satnyuló korban nagyon kapósak.

Osztozik-e a szép havasi Iringó e jó hírben? nem tudom.

A magyar nép az *Eryngium*oknak furcsa neveket adott. Az *Eryngium campestre*t Ördögbordának, Ördögrokolyának, átkozott számár Tövisnek stb. hívja. Mi lehet ennek eredete?

13. *Sárga szappanfű. Saponaria lutea.*
Mont Cenis.

Havasi növény. Hazája a Vallisi s Piemonti Alpesek. A Szappanfűvek közül (melyek alkatrészei mind azonosak, csak arányuk változik), Bucholtz a *Saponaria officinalis*t analizálván, úgy találta, hogy 19 mézga, 25 gummi, 10 vízrész mellett, 100 részben 26 Saponine van, — így nevezik azon sajátságos, átlátszó, szagtalan, világosbarna anyagot, mely vízben felolvad, de alkoholban vagy sós olvadékban nem. — Ez ép úgy, mint a szappan habzóvá válik s általában a szappanoldat physical tulajdonait tünteti elé. — Azt azonban nem volt eddig alkalmam tapasztalni, vajjon a Saponine abban is hasonlít-e a szappanhoz, hogy savval feloldva glycerint ad. A *S. lutea* szint oly erősen habzik, mint az *officinalis*. Alberti a Szappanfűveket haszonnal alkalmazta bizonyos bőrbetegségekben. Használják még csúzban, sárga kórban, máj- és bél-dugulásokban és syphilisben is.

14. *Törpe Mészót. Eritrichum nanum.*

Eau blanche; Mont Cenis.

A ritkább havasi növények közé tartozik. Még az oly gazdag növényzetű Mont Cenisben is csak egy helyütt, a »Fehér víznél« találtuk.

15. *Mont Cenis Csengetyűke. Campanula Cenisia.* Mont Cenis. Ronche.

16. *Nádképi csenkesz. Festuca spadicea.*

Monte Musine et Givoletto.

Nádképi csenkesz előfordul a magyar fűvészkönyvekben, hanem leírása meg nem felel e példánynak itt. Az tehát más faj. Alkalmassint a Moench »Spadiceaja«-nak synonymuma. Átkozott egy kórság az a Synonym-faragás. F. Spadicea alatt mást ért Gonan, mást Geners, mást Mielich és mást Moench; aztán igazodják el köztük a magamforma tudatlan ember!

Hazsinszky a Rend-nevezeteknél még mindig megtartja a »neae« végzetet (Gramineae, Scrophularineae stb.) Azt gondolom, jobb e helyett Lindley szerint az »aceae« végzetet elfogadni s a »neae« végzetet az alosztályozásra tartani fel. Egyszerűsítettnek a fogalmak. Ha »aceae« végzetet hall vagy olvas az ember, tudja, hogy Rendről s nem tribusról van szó. Igaz, Lindley meg a tulzásba ment az »aceae« végzet kedvéért; mi szükség volt a Cruciferákat Brassica-ceákká, a Compositákat Asteraceákká, a Labiátákat Labiaceákká stb. keresztelni?

17. *Piemonti költör. Saxifraga Pedemontana.* Val Scura, trajecto Col Malinverno per Alpes Maritimas inter Vinadio et Valdieri. fl. mense Julio.

A dél-európai Alpesek növénye.

A Saxifragákból a tropicus földrésznek egyet sem juttatott a természet. Ellenben kiszínezte velök a bárszonyos gyepet a magas Alpeseken az örök hóvonal szegélyeül. Vannak fehér virágúak (mint ez is), vannak sárga, vannak veres virágúak, de kék virágú nincs. Nem volt reá szükség a színek harmóniájához, mert ott a magasban oly közel látszik a kék ég (ha nem borult).

Az egész Rend kisebb-nagyobb mértékben adstringens. De hajdani lithontryticus hire mese. Nevén alapszik, pedig ez onnan ered, hogy sziklafalakon is megterem.

18. *Csillagos kökörcsin. Anemone stellata.*

In Olivetis prope Nizzam.

Hazája: délnyugati Európa és Kis-Ázsia. Sem Diószegei, sem Hazsinszky nem említik, Barra igen.

Mérges, mint csaknem minden Szironták-féle. De méreganyaga nagyon illó. Száritás, forralás eloszlatja. Sem nem sav, sem nem alkali. Ellenszervei a növényesavak, sőt még a víz is.

19. *Piemonti Ikrápi. Arabis Pedemontana.* Monte Viso prope Crissolo.

E növény még Steudel Nomenclatorában sem fordul elő. Az egyetlen hely, melyben ekkorig Olaszországban felfedeztetett, a Monte Viso, ama sajtóságos kúpalakú (3936 méter magas) havas, melyen a Pó ered s mely elválasztó bástyát képez a Dauphinei és a Tengeri Alpesek közt. Az első, ki a Monte Visót megmászta, a mostani olasz pénzügyminister Sella; híres geolog és mineralog. Különösen a Crystallografiában elsőrendű tekintély.

20. *Micromeria Piperella.* Col di Tenda.21. *Cziczuka Csipkepitty. Nepeta Nepetella.* Mont Cenis.22. *Piemonti Tátkanaf. Lamium Pedemontanum.* Alpes maritimes prope thermas Valdieri.

A Lamium némely faja különösen a L. album hajdan nagyon használtatott, de ma már alig használtatik, kivéven, hogy a Thériak név alatt ismeretes gyógyzagyvalékba befoglaltatik. Ez a Thériak hajdan különfélekép készítettett, mint méregelleni szer, ujabban azonban csak a Theriaca Andromachi, máskép: Velenzei Theriaca (törmelék vagy molasz) értetik alatta, a mi egy szörpkeverék, a mely 64-féle növényből készül, köztük legtöbb a Labiáták közül vétetik: például a Lamium album, Nepeta cataria, Ocimum basilicum, Leonurus cardiaca, Prunella vulgaris sat.

23. *Körlevelű Iglicz. Ononis rotundifolia*
In vallibus Alpiniis prope Oulx.

Hazslinszkynál ilyenű Iglicz nincs. Diószeginél van, de jellegei közt említ »csészéje alatt 3 murva levelet (bractea). Az tehát nem ez a faj, hanem az *O. rotundifolia* Linné specimen edit. 2 = *O. tribracteata* D. C.

Hazsl. a Hüvelyesek Rendjét elhagyva, az általánosan elfogadott nevezetet Papilionaceáknak kereszteli. Pedig ez haszontalan szaporítása az úgy is tulzamos Rendosztályzatnak; mert azért, hogy szerinte a Magyar Flórában sem *Cesalpinea*, sem *Mimosa* alrendi növény nincs (Diószegi szerint van, például a *Gleditschia*), azért ezeknek mégis csak kell hely a Botanicában, s ha a Leguminósakat pillangósoknak nevezzük el, ezeket nem sorozhatjuk hozzájuk, mert nem pillangósak; pedig hát ők is Leguminósak kétségtelenül. Ha abban akad fel (s nem ok nélkül), hogy a hüvely nem legumen, hanem vagina, — jó, hát mondta volna Leguminosae = Csőtések (mint előszavában is mondja), de kár volt e helyett a Pillangós szót elfoglalni; mert az a Leguminósák csak egy osztályára alkalmazható, mindenekre nem.

Az Igliczek gyökerében ingerlő és diureticus hatálya van; de leginkább a »repens« és »spinosa« fajoknál.

24. *Kék Csajkár. Oxytropis cyanea.*
Mont Cenis. Mense Augusto.

Havasi növény. Diószeginél *Oxytropis* elő nem fordult; mert Linnét követte, ki az e nemű növényeket az *Astragalus*ok közé sorozta. A leírás, melyet az *Astragalus montanus*ról ad, a hüvelyre (csőtére) nézve ezzel megegyezik, — de a virág színére nézve nem. Nem is gondolom, hogy az általa leirt *Astragalus montanus*, az *Oxytropis cyanea*val azonos volna. — Hazslinszkynál vannak *Oxytropis*ok, de ezen faj nincs.

Mert ő a D. C. *Oxytropis montanaját* írja le; nem a Steven-ét. Pedig csak ez Synonimja az *O. cyanea*nak, amaz nem. — S így e faj alkalmasint nincs Magyarországon. Hazája különben is Iberia s az Alpesek.

25. *Büdös Csajkár (Hazsl.) Savaróg (Barra) Oxytropis foetida.*

Mont Chétif, prope viam ad Lacum Comballes (Mont Blanc). Alpesi növény.

26. *Déli Kőlencse. Phaca australis.*
P. helvetica. Mont Cenis.

Már miért nevezte el az Upsalai tudós »Australis«-nak, mikor nem az: Ha mégis a »Carinata«-t, mely Chili-ben vagy a »caespitosa«-t, mely Louisiana-ban van otthon, nevezte volna el annak, az megjárna; de azért, hogy valami nincs Svédországban, még nem Australis:

27. *Ernyős mécsvirág. Lychnis Flos Jovis.* Monte Viso & Cejane.

Hazslinszkynál sem mint Mécsvirág, sem mint Konkoly (*Agrostemma*) elő nem fordul, Diószeginél mint *Agrostemma* igen. Nem tudom, vajjon ennek magva is oly ártalmasnak tartatik-e, ha a búza közé öröltetik, mint a vetési konkoly-é; melynek egyébiránt Barra vérfolyásban, kútegekben, fekélyeknél, bélférges ellen, sárga kórban nagy gyógyhatást tulajdonít, melyről azonban angol, francia, olasz fűvészek mit sem tudnak.

28. *Szálkás Bóka. Astragalus aristatus.*
Mont Cenis et in Catena Alpium prope Oulx.

Az *Astragalus* több tövises faja — többek közt s főképen ez is Tragant mézgát ad; — különösen ezen faj az, melyet Dioscorides *Tragacantha* név alatt említ.

29. *Olasz Loncz. Lonicera etrusca.*
Periclymenum. Sacra di San Michele.

A *Caprifolium* magyar nevét nem tudván, ám legyen a rend: »*Lonicera-félék*«, minthogy Hazslinszky úgy akarja,

ki a viláért sem írta Lonczot, nem ő! — pedig biz azzal kár volt »perbe szállani« a Zsoltár szerint. Tisztességes név (nem olyan, mint az Orchis, melyet — mert nem tudja mit mond — pirulás nélkül ejt ki a szemérmes leányka is). Vagy mint a Physalis Alkekengi, meg a Nicandra physaloides népies magyar nevei, mik a papok »titkaival« foglalkoznak, de miről bajos társaságban szólni. Az ilyeket jól teszi, ha reformálja, de miért szállotta meg gyomrát a magyaros hangzatu s mindenki által ismert »Loncz«? Biz' én nem tudom.

30. *Gyökönke. Valeriana Saliunca.*
Mont Cenis.

Alpesi növény. Hazája a Francia, Olasz és Osztrák Havasok. Gyökere erős szagú, melyet mi európaiak kellemetlennek tartunk, az ázsiaiak és ethiopiaiak ellenben szeretik s drága pénzen veszik, hogy vele fürdőiket aromatiszálják. Endlicher szerint a Styriai és Carinthiai lakosok életveszélylyel válogatják ki a Valeriana Saliunca és Celtica gyökereit az örök hó szélén tornyosodó sziklák-ból, hogy csomagokba kötve, csekély árért eladják a kereskedőknek, kik aztán Trieszten át nagy nyereséggel Törökországba s Egyptomba szállítatják, a honnan Indiába és Ethiopiába üznek velők kereskedést.

Hogy melyik faja a Gyökönkének legerélyesebb hatályu? erre nézve különböznek a vélemények. Az oroszok a V. Sitchensist tartják annak. Mások a V. Dioscoridist, melyről Sibthorp állítja, hogy ugyanazon növény, melyről Dioscorides »Phu« név alatt emlékezik. Akár mint legyen ez, annyi bizonyos, hogy a Gyökönké több faja igen erélyes stimulans, mely különösen az agyvelő-hátgerinczi rendszerre hat s nagyobb adagokban szemszikkaszt, nyugtalanságot és görcsöket is okoz. Sajátságos,

hogy a macskák s épen csakis a macskák tőle megrészszenek.

Említettem a Valeriana Celticánál a sajátságos savat (Gyökönkesav), melyet ezen Rendbeli növények tartalmaznak. Találtatik ezen sav az Angelica gyökereiben s a Viburnum Opulus héjában is. Mesterségesen ezen olajas savat a burgonya-olajból lehet előállítani. Némely igen szép s a szerves vegytanra nézve nagyon fontos eredmény éretett el a villanyfolyam alkalmazásával a Gyökönke savra. Egy 4 elemű Bunsen-bateriát alkalmazva hamuzsir Valerate-ra, Dr. Kolbe úgy találta, hogy a negatív polusnál káli és tiszta köneny fejlődött ki, a pozitívnál pedig Gyökönkesav és szénsav; s e fejlődés közben egy szagos gyulékony gáz s egy légolajos (étherszerű) folyadék tüntt el. Az így nyert gyulékony gáz nem egyéb, mint a Carbohydrogen (C₈ H₈), melyet Faradaynak sikerült olajos anyagokból kikülöníteni (butylennak neveztetik) s mely teljesen hasonlagos az illatos gázzal (ethylene). Az ezzel együttesen előtűnt olajos folyadék pedig oly anyag, melyben egy sajátságos alkatu (C₈ H₈) Hydrocarbon praedominál; s ez ugyanazonos a butyllal. E szerint aztán a Gyökönke-sav nem volna más, mint butyl, sóska savval combinálva.

31. *Római Gyökönke. Valeriana celtica.*
Mont Cenis.

Diószegi a Valeriana celticát, Barra pedig a V. Nardust nevezi »Római«-nak. A kettő pedig nemcsak nem synonym, de én a V. Nardust nem is ösmerem. Nardus (Magár) Graminacea. Ilyen Valeriana tudtommal nincs. A nép ugyanezt Római Nárdusnak is, mint a V. officinalist mezei Nárdusnak (másképp Macskagyökér) nevezi. Miért? ép oly kevésbé tudom, mint azt, hogy miért nevezi a Római Nárdust Bécsi fünek is.

A *Valeriana celtica*, szintugy, mint a *V. officinalis* és a *V. Phu, tonicus, anti-spasmodicus* és gilisztahajtó (*anthelmincticus*) s némelyek szerint lázellenes erővel is bír, — keserű és fűszeres. Megjegyzésre méltó, hogy csak azon Gyökönkék birnak orvosi hatálylyal, a melyeknek átható kellemetlen szaguk van. A mely fajnak nincs ily szaga, az nem is gyógyerejű. Az egynyári fajok közül egynek sincs s többnek az évelők közt sincs szaguk. Ezen szag egy bizonyos *essentialis* olajtól ered, melyben e növények hatálya leginkább van összpontosítva (bár Tromsdorff vegybontása szerint ebből csak 1 rész van bennök, mig egy más sajátos anyagból (*principe particulier*), mely csak vízben oldódik fel, szeszbzen pedig vagy étherben nem, 48 részt, fekete gyántából 24-et, mézgas anyagból 36-ot tartalmaz. Ama sajátos anyag, melylyel az olaj társítva van, savany, s Gyökönke savnak (*acide valerianique*) neveztetik, melynek vegytani jele $C_{10} H_6 O_3$. (Lásd erről: *Valeriana Saliunca*.)

23. *Havasi Virnánecz. Thalictrum Alpinum.* Mont Cenis.

Hazája az európai Alpések, Szibéria Éjszak-Amerika.

Barra azt mondja a Virnáneczról általában, hogy gyökere és füve nagymennyiségű sárga festékanyagot tartalmaz, mely az egész állati testben megfordul a nélkül, hogy színét hagyná, minélfogva a nyálat és vizelletet sárgára festi. Hajdan gyermekigézés elleninek tekintetett. Szorító erejű. Féregölő. Nyalyatörést is gyógyít — ha igaz!

33. *Látonya Csengetyüke. Campanula Elatines.* Val S. Martino prope S. Germano.

De Candolle Alfonz különös gondtal tudományozván e Növény Rendet, nem látom szükségésnek az ő alosztá-

lyait kettőről négyre szaporítani, mint Lindley tevé. A Csengetyüke-félék (melyek oly szembetünő ékességét képezik a vidékeknek, melyekben honosak) tejes nedvet tartalmaznak, mely csaknem egészen csipősségmentes, ellentétben a rokon Porhonrojt-félékkel (*Lobeliaceae*).

Különös, hogy mennyire különbözik egymástól éghajlatilag a két földrészt, mely e Növény Rendnek hazája (mert nem mindenhol van otthon) — 300 faj közül csak 19-el találkozhatni a forró égöv alatt. Egyik hazája az éjszaki félgömbön a 36—47 szélességi fok. Másik a jó Remény fok (34° dél). Minő különbség! Pedig szerveiben az egymástól eltérés annyiból áll, hogy az északi földgömb lakóinak magtokja oldalt nyílik, a délieké pedig hegyén.

34. *Kréta Emreke (Kocsord; Szarvasgyökér). Athamantia Cretensis.*
Mont Cenis.

Gyantás nedve van. Diureticus és hashajtó. Mondják, hogy kőbajokban is előnnyel használtatott.

35. *Nárczis virágú Hagyma. Allium narcissiflorum.* In cacumine Montis Givoletto.

A hagymák szabad phosphor-savat tartalmaznak bőségesen. Ez magyarázza leginkább hatásukat, mely közönségesen ismeretes.

36. *Paradiszia Liliastrum.* In pratis Alpinis prope Oulx.

37. *Vitalli Müköcs. Androsace Vitalliana.*
In Alpiibus Bardonecchiaie.

Kedves lények ezek a Kankalin-félék. És ott találja az ember őket az örök hó szélein (különösen az Androsacéket s Douglasiakat) szerény szépségükben hirdetve a halál régióiban a fáradt vándornak, hogy a természet mindenütt életre tör.

38. *Csepült Azál. Azalea procumbens* Lin. (Ordo Ericaceae DC. Tribus II. Rhododendreae). Fortana mora, Mense Junio.

A Hanga-félék Ragyaburás ivadéka (Rhododendreae), hová az Azál is tartozik, rendszerint igen veszélyesen bőditő, bár ép ezen ivadék szolgált anynyi pompás növényt a kertészek szorgalmának. Vajjon különösen az *A. procumbens* is bőditő-e, nem tudom, hanem az Azálokat általában gyanusokká teszi Pallas azon állítása, hogy nem a *Rhododendron ponticum* volt az a növény, mely Xenophon híres tizezerje közt tudvalevőleg irtóztat pusztítást okozott, hanem egy Azálfaj volt, az *Azalea pontica*. Ennek a virágából gyűjtötték a Pontusi méhek azt a mérges mézet, melynek megevése oly gyilkosan hatott a görögökre, hogy csak úgy hulltak tőle, mint a legyek, annyira, hogy Xenophon mondása szerint akként nézett ki a görög tábor, mint egy halottakkal borított csatatér.

Mindenesetre tanácsos Ragyabura, Rozsdabura (*Ledum*) és Azál-fajokat nem termesztetni, a hol a méhtenyésztés szokásban van.

39. *Pyreneusi Sikkantyú. Scabiosa pyrenaica*. All. (Ord. Dipsaceae Juss. Tribus II. Scabioseae). Fenestrella. M. Augusto.

Ez synonymnak tartatik a Linné Galamb Sikkantyujának (*Sc. Columbaria*) egyik válfajából (varietas Coulter). Nem gondolom, hogy Magyarországon található. Hazája Dél-Európa.

Hajdan a Sikkantyuk különösen a *Columbaria* és *Succisa* üdült bajokban hatályos szernek tartattak, de már alig használatnak, ámbár főzetjük némi depurativ erővel csakugyan bír; de sok más növény még többel bír. Hanem a Csonkagyökerű Sikkantyuról (*Sc. succisa* L.), melyet, nem tudom miért, a fran-

ciák Ördög Zabolának (*Mors du Diable*) hívják, az mondatik, hogy zöld festéket ad. Méltó volna a vizsgálatra, mert valódi jótéteménynek lehetne tekinteni, ha a nem eléggé kárhoztatható mirenyes zöldfesték a használatból kiszoríthatatnék.

Ugyanazon faj oly összehúzó (adstringens) erővel bír, hogy a cserzők figyelmét megérdemelné.

40. *Aethionema Thomasii* Gay. (Ordo: Cruciferae Juss. Brassicaceae Lindl. Subordo II. Notorhizeae (Gerinczgyökerűek), Tribus IX. Lepididae. In alpihus prope Cogne. Ritka növény.

Cogne tájéka nem csak kedvenc zerge vadász helye az Olasz királynak, hanem a Fűvészek számára gazdag Paradicsom is.

41. *Scheuchzer-Csenkesz, Festuca Scheuchzeri* Gaud. (Rend. Polyvások, Ordo Graminaceae Lindl. Tribus X. Festuceae. Subtribus I. Bromidae). Alpi di Lanzo, in Julio.

Ez áldásteljes Növény Rendben, mely 291 nemével s 3800 fajával az ösmert Növény Országnak mintegy 25-öd részét teszi, a Csenkesz maga 481 fajjal jelenik meg. Ennyi faj közt csak egyetlen egy van, a *Festuca quadridentata*, a mely egészségtelen, sőt Quitóban (Pigorul név alatt) mérgesnek tartatik. Ellenben számos faja (köztük leginkább a *F. pratensis* és a különféle törpe faj) a *Lolium perenne*, *Phleum pratense*, *Cynosurus cristatus*, a Poák legnagyobb része s az *Anthoxanthum odoratum* társaságában a legbecsesebb takarmányfű.

Hazslinszky a Gramineákat Pázsit-féléknek hívja. Elég a »Pázsit« szó értelmezését az Academia szótárában megolvasni, hogy az elnevezést az embert ne tartsa szerencsésnek. Hiában! bajosan tud az ember »Pázsit« név alatt magának például Kukuriczáat, vagy Tető-

nádat képzelni, bajosan is lehet. A Nomenclatúrában szükséges kelléknek tartom (ha nem egy nemtől, mint typustól kölcsönöztetik, hogy az eszme, melyet kifejez, oly jelleg legyen, mely közös a növényzet minden nemeivel s fajával, melyek egy elnevezés alá foglaltatnak. A »Pázsit« szó nem bír e kellekkel.

Én Polyvásoknak neveztem: nem mondom, hogy ez jó elnevezés, — hanem annyi bizonyos, hogy polyvája (gluma) minden ide tartozó növénynek van.

42. *Fanyal Kukojcza* (Medve szőlő) *Arbutus Uva Ursi* Lin. (Ordo Ericaceae DC, Tribus I. Arbuteae). Mont Fréjus Bardorieche. Mense Junio.

Ez alkalmasint lesz Magyarországon is, bár Hazslinszky csak az *Arbutus alpina*-t említi, ezt nem, amazt is csak a névjegyzékben, a szövegből kimaradt.

A medveszőlő nephriticus (vese) bajokban határozottan roham csillapító. Disuriában, hólyaghurutban, fehér folyásban és gonorrhoeában is használtatik. A kukojcza egy másik faja (*A. Unedo*, Dioscoridesnél: kymaros) szamócaforma gyümölcsöt terem, melyből Corsicában bort készítenek, hanem ez bodító ital, s néha ezen és más rokon fajoknál (mint az *A. Andrachne*) a narcoticus anyag annyira összpontosúlva van, hogy valószínű méreggá lesz.

43. *Kék Ikrapikk*, *Arabis coerulea* Wullf. Ordo Cruciferae Juss. Brassicaceae Lindl. Subordo I Pleurorhizae (Teljgyökérűek, Tribus I. Arabideae) Mont Cenis sit. saxosis. Aug.

Ritka havasi növény. A magyar Fűvészkönyvekben elő nem fordul. Használatáról az egész nemnek keveset tudunk. Én csak annyit, hogy a Gyomos Ikrapikk (*A. thaliana*) a juhoknak kedves és hasznos eledele. Nem ok nélkül nevezik a német gazdák Schatkrautnak. Egy másik faj (*A. chinensis*) gyomor gyengességben használtatik Indiában. De

nagyobb adagban magzatvesztést okoz. Az Ikrapikk is bővelkedik légyben, mint az egész Rend.

44. *Kereklevelű Bordon*, *Onopordon rotundifolium* All. (*Arctium lanuginosum* DC.) (Ordo Compositae Adans. Asteraceae Lindl. Subordo I. Tubuliflorae, Tribus V. Cinareae, Subtribus X Carduineae).

Monte Ginevra. A »Cynara« (Articsóka) ivadéokban a keseranyag az uralkodó; azért is általában tonicusok ezen ivadék fajai.

45. *Arany Aszszs*, *Crepis aurea* Cass. (Ordo Compositae Adans. Asteraceae Lindl. Subordo III. Liguliflorae, Tribus VIII. Cichoreae Subtribus VII. Lactucaceae.) Mont Cenis. In Augusto.

A Liguliflorák alrendjének kivétel nélkül jellege: a tejeskeserű és hasztorító, vagy bódító nedv. A lactucák (Saláták) ivadéka pedig mind narcoticus.

46. *Jeges Űröm*, *Artemisia glacialis* Lin. (Ordo Compositae Adans. Asteraceae Lindl., Subordo I. Tubuliflorae, Tribus IV. Senecionideae, Subtribus VI. Anthemideae.) A »La Ciapera«, traversando le alpi da Susa a Fenestrelle.

Havasi növény.

Kiválólag osztozik az Artemisiák tulajdonságaiban (kesernye, aroma, tonicus és anthelminticus gyógyhatás). Leveleinek tapintata szappanos puha. Vegytani alkatrészei ugyanazok, mint a Fejér Űrömé, csak a gyantás anyag aránya nagyobb mint a mennyit Bracconot vegybontása amabban talált.

47. *Fényes Űröm*, *Artemisia Mutellina* Vill. (Ordo Compositae, Adans., Asteraceae Lindl. Subordo Tubuliflorae, Tribus IV. Senecionideae, Subtribus VI. Anthemideae.) Mont Cenis.

Alpesi növény.

Hatásban közepén áll az ingerlő és tonicus *A. absinthium* (Fejér Űröm) s

az antiscorbuticus és füszeres A. *Draunculus* (Tárkony Üröm) közt. Egy másik szüntegy alpesi fajjal (A. *spicata*, Füzéres Ü.) együtt adják a Crème d'Absinthe, melyet a Francziák annyira kedvelnek, s melynek mértéktelen használata a delirium tremensre vezet.

48. *Varadicslevelű Zsombor, Hugueninia tanacetifolia* Rchbch, *Sisymbrium tanacetifolium* Lin. [Ordo Cruciferae Juss. Brassicaceae Lindl. Subordo II. Noto-rhizeae, (Gerinczgyökerűek), Tribus VII. Sisymbriadae]. Hazája Helvetia, Gallia Italia. Mont Cenis.

49. *Fekete Sás, Carex nigra* All. Ordo Cyperaceae Juss. Tribus I. Cariceae. Mont Cenis. In pratis humidis. Mense Julio.

A Cyperaceák egyenes ellentétet képeznek a Gramineákkal. Ezek tápláló tulajdonságukkal tűnnek ki. Amazok az ellenkezővel, nem táplálók. Azonban nincsenek orvosi hatály nélkül. Így a Sások közt több faj (például az *Arenaria disticta*, hirta) diaphoreticus és demulcens erővel bírnak, annyira, hogy német Sarsaparillának neveztetnek.

Hollandban, melynek lakói örökös párbajt vívnak a tengerrel, a Sás nagy áldás, annak szétterjedő gyökereitől várják töltéseik állandóságát, miért is nagy gonddal ültetik a töltésekre, különösen a *Carex arenariat*. A Ganges mentiben hasonló czélből a *Cyperus inundatus* használtatik.

50. *Mathioli Foszlár, Cardamine Mathioli* Moretti. [Ordo Cruciferae Juss. Brassicaceae Lindl. Subordo I. Pleurorhizae (Teljgyökerűek). Tribus I. Arabideae]. In pratis veris, Lucengo territ. Torinense.

A Foszlárok kisebb-nagyobb mértékben mind hasonló sajátosságúak, jó füvek; a hol réten s legelőn sok Foszlár terem, nem kell félni a mételytől. De miért nevezte el egyik német a C.

pratensist s a Magyar nép kakuk pókta-fünek? érdekes volna a népies elnevezések eredetét nyomozni, mindig van alattuk valami: vagy igazság, vagy előítélet, vagy babona.

51. *Kapotnyaklevelű Foszlár, Cardamine asarifolia* Lin. [Ordo Cruciferae Juss. Brassicaceae Lindl. Subordo I. Pleurorhizae (Teljgyökerűek) Tribus I. Arabideae.] Alpes d'Orsiere. In humidis.

Hazája: Gallia, Italia, Tyrol. Antiscorbuticus, mint csaknem minden e Rendi nem — a sok nitrogénnél fogva, melyet tartalmaznak; innen állati szaguk, ha rothadásba mennek. A Foszlárok különösen diaphoreticus és diureticus hatásuaknak tartatnak. Egy fajnak (*C. pratensis*) a nép még epilepsiában is erőt tulajdonít, kivált gyermekeknél. Mese beszéd. Hanem egyszerű görcsökben hasznos virágpóra.

52. *Piemonti Üröm, Artemisia pedemontana* Balb. (*Artemisia lanata* Willd.) Ordo Compositae Adans., Asteraceae Lindl. Subordo I. Tubuliflorae, Tribus IV. Senecionideae, Subtribus VI. Anthemideae. Val di Macra. Mense Julio.

53. *Délalpesi Üröm, Artemisia Vallesiaca* All. (Ordo Compositae Adans., Asteraceae Lindl. Subordo I. Tubuliflorae, IV. Tribus Senecionideae, Subtribus VI. Anthemidae). Val. d'Aosta.

Ez az Ürmök azon fajai közé tartozik, melyeknek virágaiból a »Semen contra« név alatt ismert bélféreg elleni hatalmas gyógyszer készül. Általában, hogy az anthelminticus hatály mennyire sajátosságai közé számítatik az Artemisiáknak, mutatja az is, hogy Angolul az Ürmöt béltéregfának (Wormwood) hívják. Ezen faj hazája déli Helvetia és Olaszország.

KOSSUTH LAJOS.

(Mégjelent a Tátra-Vidék 1884. évf. 2., 13., 25., 37., 49., 61. és 73. l.)

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.